
Skam gjelder oss alle

BOKOVERSIKT

I den grad skam er omtalt i medisinsk litteratur, er det naturlig nok innen psykiatrien, selv har jeg hatt stor glede av to amerikanske artikler (1, 2). I to kapitler i den foreliggende antologien gjør Finn Skårderud et forsøk på beskrive hvordan skamfølelse kan arte seg i psykiatriske konsultasjoner, og gir en redegjørelse for teorigrunnlaget. En kortere og mer stringent fremstilling av det samme finnes i dette nummer av Tidsskriftet (3).

Et hovedpoeng for Skårderud, som også belyses i flere andre kapitler, er at man ser en tiltakende interesse for skam og skamfølelse på et individuelt plan, i psykologisk litteratur, mens det tidligere særlig var i sosiologisk og sosialantropologisk litteratur man så fenomenet diskutert. På det individuelle plan blir man gjerne opptatt av skammens negative sider. Den som opplever skam opplever en trussel mot sin identitet, nødvendigvis en ubehagelig opplevelse. I et større perspektiv må imidlertid skam også sees som et slags lim blant mennesker – kanskje er det skamfølelsen som gjør mennesket til et sosialt dyr.

I et glitrende kapittel dokumenterer filosofen Arne Johan Vetlesen det tilsynelatende paradoksale at det er ofrene som skammer seg i en overgrepssituasjon. Selv om kapitlet først og fremst bruker eksempler fra krigen i Bosnia, er Vetlesens observasjoner allmenngyldige og kan gi grunnlag for forståelse av hvorfor mange pasienter med overgrepserfaring ikke tar dette opp i konsultasjonen (4).

Flere andre kapitler har direkte tilknytning til medisinen. Lise Widding Isaksen skriver om skammen knyttet til inkontinens og særlig problemet med å være nær pårørende og pleier samtidig. Kari Martinsen skriver om arkitekturen ved psykiatriske sykehus og dennes innflytelse på pasientene, spesielt betydningen av overvåkingsfunksjonen. Trygve Wyller tar i et velskrevet kapittel for seg forsøket på å få de reisende (taterne) til å bli ”gode norske borgere”. Han påpeker at den gode, vernende skam forutsetter at mennesker i en integrasjonsprosess beholder sin mulighet til selvrealisering, noe som krever gjensidighet og saklighet. Når vi handler saklig i møtet med andre, gjør vi det ved å ha tillit til den andres *grunner*, uten å forholde oss til eventuelle *motiver* – et viktig skille i den danske filosofen Knud Løgstrups tenkning. Løgstrup er for øvrig også utgangspunkt for en annen artikkel i dette nummer av

Tidsskriftet (5). Også filosofen Knut Inge Riksen, som tidligere har skrevet en artikkel om skam i Tidsskriftet (6), er høyst relevant for medisinen som vitenskap med sitt kapittel der han bl.a. viser hvordan en ensidig vekt på den autonome fornuft kan føre til skamløshet og barbari.

Det er bredden og noen gode enkeltbidrag (ikke alle er nevnt) som gjør denne antologien om skam leseverdig og nødvendig. Men det er vanskelig å temme skriveføre akademikere, og antologien er ikke godt redigert. Et flertall av tekstene kunne vært atskillig ryddigere disponert, mange kunne vært mer presise, og enkelte er preget av et ugjennomtrengelig akademisk språk. Når en forfatter bruker ”partikularistisk moralsk orden”, ”multiplekse relasjoner” og ”moralitet som forankrer”, lurar jeg på hvem hun henvender seg til.

PålGulbrandsen

Tidsskriftet

LITTERATUR

1. Lazare A. Shame and humiliation in the medical encounter. Arch Intern Med 1987; 147: 1653 – 8.
2. Retzinger SM. A theory of mental illness: Integrating social and emotional aspects. Psychiatry 1989; 52: 325 – 35.
3. Skårderud F. Skammens stemmer – om taushet, veltalenhet og raseri i behandlingsrommet Tidsskr Nor Lægeforen 2001; 121: 1613 – 7.
4. Gulbrandsen P, Hjortdahl P, Fugelli P. General practitioners' knowledge of their patients' psychosocial problems: multipractice questionnaire survey. BMJ 1997; 314: 1014 – 8.
5. Aase M, Ohldieck C, Johansson KA, Schei E. Skjebnezapping Medisinsk grunnopplæring, legestudenters dannelse og den etiske fordring Tidsskr Nor Lægeforen 2001; 121: 1618 – 21.
6. Riksen KI. Uten skam, ingen moral. Hvordan leger kunne bli mordere. Tidsskr Nor Lægeforen 1999; 119: 1096 – 9.

Publisert: 20. mai 2001. Tidsskr Nor Legeforen.

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 23. februar 2026.